

Сарајевски професор Шаћир Филандра недавно је у неколико наврата устврдио како је национализам историјски превладана категорија, те да се повијест, под утицајем обједињавајуће силе транснационализације економике, мас медија и сл. неће развијати у правцу национализма, већ ка некој врсти мултикултурности. Тиме се национализму приписује уобичајен патос архаичног и ретроградног погледа на свијет, типа популарне СДП формуле о “пребројавању крвних зрнаца”. Ако пређемо преко методолошког пропуста професора Филандре, наиме да на тај начин није могуће предвиђати будућност, чему нас у најмању руку упозоравају тзв. “повијесни дисконтинуитети” којима је XX вијек обиловао, и узмемо заозбиљно његову тврдњу, ипак је потребно уочити да експлиците супротни ставови постају све гласнији. Другачији поглед презентovala је нпр., канцеларка Ангела Меркел објављујући, у једној изјави која је с правом привукла велику пажњу, смрт пројекта мултикултурализма и навјешћење повратка авети нације. Изјаву канцеларке очигледно је понукао неуспјех како пројекта асимилације, тако и пројекта интеграције дошљака, нарочито Турака, у Њемачкој. Мултикултурна утопија није завршила у једној космополитској каши нације, већ, како то нпр. показује искуство великих градова, у затварању у “националне четврти” које су често у стању подземног рата. Етнице у овим мегалополисима нису коинтегрисане, већ по правилу антогонистички живе једне поред других. Гласови које ових дана чујемо из Шкотске, блокада у Белгији, перманентни проблем Баскије, све већи успјех “националистичке” деснице у парламентима европских држава итд., итд., рефлектују неуспјех пројекта мултикултурализма, и позивају на опрез трезвене пропагаторе смрти националног. Опрезан став по овом питању може имати форму приступа по коме национализам, као и свака друга чињеница, може бити како извор стагнације, тако и моторна сила прогреса. Као и увијек, ствар је примарно у свирачу, а мање у инструмент. У случају БиХ то значи да национализам није извор конфликтности и стагнације као такав, сам по себи, већ зато што је претворен у инструмент ресентимана. Стога можемо тврдити да ако питању дамо форму “за или против нације”, оно није правилно постављено и не може послужити као основа за реалполитичку расправу.

Ми не можемо напросто “скочити” у мултикултурни, наднационални “грађански” поредак – он се мора градити у историјском времену.

Мултикултурна грађанска утопија

Нетрпељивост између нација које чине БиХ резултат је између осталог насилног покушаја да се *ad hoc*, преко ноћи, инсталира тзв. “грађанско” друштво. Ова је врста заблуде утолико више зачуђујућа с обзиром на богато историјско искуство народа ових простора са илузијом комунистичког пројекта наднационалне идентификације. Жестина дисолуцијског рата у поприличној је мјери проузрокована пробојем потиснутих симболичких садржаја, који су између осталог сублимирани у појму нације, а који су били насилно и вјештачки блокирани у свом задовољењу. Разумије се да нико овдје није против величанствене идеје Европе, као “отворене републике” са (још далеком) перспективом космополитске синтезе нација. Када мултикултурализам означавамо као утопију, то није зато што оспоравамо идеале који га утемељују, већ његову непримјереност тренутној стварности. Проблем је што национализам на просторима БиХ, па и ширег простора бивше СФРЈ, управо услед своје неживљености, блокира енергије таквог развика. Стога исправна поставка проблема може гласити: не елиминација нације, већ изналажење једног модела који би националне антагонизме затворио у оквиру продуктивне и прогресивне утакмице актера, који би својом жељом за успјехом групе придонијели како себи и властитој нацији, тако и принудили остале да се усавршавају. Уосталом, конкуренција Француза, Енглеза и Нијемаца, уз све проблеме и застоје, не спрјечава их да промовишу кооперативну продуктивност у оквиру ЕУ. То је класична идеја благодарне улоге конкуренције, подигнута са индивидуалног на колективни ниво. На такав начин национализам интерпретирају интелектуалци попут рецимо савременог грчког филозофа Панајотис Кондилиса, или америчког професора Томаса Молнара, или берлинског професора, посланика у Бундерстагу и дугогодишњег градоначелника Хајнриха Лумера, и многих других. У питању је алтернативан приступ, који управо у идеологији преурађене и вјештачке “грађанскости” препознаје кључну кочницу ослобађања од национализовања и промовисања грађанског друштва у будућности. Што се тиче БиХ, не ради се, дакле, само о томе што је идеја “грађанске” државе перципирана од стране Срба и Хрвата као облик великобошњачког (дакле националистичког!) концепта, већ и о томе да, чак и као истински грађанска, та доктрина нема утемељења у политичкој реалности народа БиХ. Ми не можемо напросто “скочити” у мултикултурни, наднационални “грађански” поредак – он се мора градити у историјском времену. Стога се може тврдити да управо ова доктрина, као таква, производи иритантан отклон ка националном и националистичком, и његова је моторна снага. Реалистичан начин промовисања грађанског концепта у БиХ мора почети од повијесне реалности – снажне жеље да се “иживи” национални идентитет. Питање, дакле постаје: на који начин превести борбу национализовања са курса декаденције на један продуктиван такмичарски терен.

Национализам ове врсте је подсвјесног симболичког карактера и као такав извор

затварања у трибалистичке матрице и превладане форме живљења.

Два национализма

Један аспект проблема назадности националног дискурса на овим просторима је његово архаично дефинисање по моделу “крви и тла”: идеологије “Велике Србије”, “Велике Хрватске”, “Бошњачке Босне”, “Велике Албаније”, заробљене су у тој врсти поимања. Национално се схвата као метаполитичка чињеница, светог карактера. Одатле је разумљиво да се Други интерпретира не као пуки политички противник и економски конкурент, већ као апсолутна супротност и сам Антихрист. Мржња коју, рецимо, поједини кругови из Сарајева показују према РС-у (не мањка и обрнутих примјера), често очито нема никакве везе са конкретним интересима, већ је готово патолошког и шизофреног карактера. Борба се преводи са нормалне цивилизацијске борбе различитих приступа и интереса у ирационалне матрице, у којима је непријатељ у политици поиман у смислу како је тај појам у кључним цртама описао Карл Шмит. Национализам ове врсте је подсвјесног симболичког карактера и као такав извор затварања у трибалистичке матрице и превладане форме живљења. Он у пракси уистину служи као пуки инструмент очувања на власти једне олигархије скривене иза великих парола “српства”, “хрватства” и сл., и стварни је извор ратова и сукоба.

Више је доказа да је такво поимање националног доминантна матрица овдашњих политичких елита. Неспособност свих влада у БиХ, како државних, тако и ентитетских и кантоналних, да рјешавају стварне проблеме и спроведу структуралне реформе недвосмислено то потврђује. Нпр. Влада Републике Српске није у стању да спроведе системске реформе попут пензионог система, нити реструктурише Жељезнице РС које перманентно генеришу губитке. Истовремено се покреће апсурдан пројекат какав је Ску Српска, који је, како због географског положаја Бањалуке, тако и броја потенцијалних корисника, унапријед осуђен на пропаст. Зашто је то тако? Зато што се национализам инструментализује као пуки симболички садржај, а не реални оквир за дјеловање. Једна примарно економска чињеница – компанија за авиопревоз, посматра се као чисто политичка чињеница и симбол. Да је другачије, Влада РС не би дозволила да Србија направи жељезнички коридор са Хрватском и Словенијом и мимоиђе РС, нити би пропустила да се најављени грађевински концерн у РС не прикључи србијанским грађевинским фирмама у пословима које ове навелико обављају у појединим земљама из блока несврстаних. Исто важи и за војну индустрију, као вјероватно најекспанзивнију индустријску грану Србије, у којој РС учествује са практично занемарљивим учинком. Умјесто да троши ангажман Србије на непотребне политичке кораке, какав је рецимо претходна референдум-фарса, Република Српска би требало да искористи подршку Србије за консолидацију неколико својих кључних привредних грана, по моделу који је презентован на случају Телекома. У том контексту национално би представљало један

прогресиван приступ политичкој стварности, како унутра – мобилишући капацитете и бранећи ресурсе, тако и међунационално – постављајући изазов другима да буду бољи. “Бити бољи” овдје не значи водити рат, већ се, на примјер, супротставити покушају освајања енергетског простора БиХ од стране Електропривреде РС-а, тиме што ће се Електропривреда ФБиХ показати као тржишно бољи понуђач. Сада се борба између ових фирми одвија тако што једни покушавају саботирати напоре других: нпр. у реализацији тренутно актуалне идеје изградње хидропотенцијала на Дрини, од стране Србије, Италије и РС – ЕПФБИХ прибјегава различитим покушајима институционалне и ванинституционалне опструкције, умјесто да се мобилише и изађе као конкурентији играч. Бламажа коју по овом питању презентује смијешни министар Алкалај, одлична је илустрација врсте дискурса која овдје доминира. Исти је случај и са опструкцијом од стране Конкурентског вијећа према ангажману руских нафтних компанија у РС, каква је рецимо тренутна казна за кашње приликом спајања. Примјера овакве ресантиманске борбе у којој сви народи и сви грађани губе је небројено. Напросто, такмичење овдје има карактер оне старе народне, према којој наше комшије (и обратно) прије желе да наша крава крепа, него да они узгоје бољу. Тако се даје за право тврдњама да су националне олигархије очигледно незаинтересоване и неспособне за стварне интересе народа у име којег наступају – како у смислу погонског потенцијала друштва, тако и у смислу одбране националних ресурса, и употребљавају национализам као маску за очување система личне и партијске доминације. Међутим, то није нужно аргумент за анатемисање национализма као таквог, већ само једне његове операционализације.

Ако пратимо искуство успјешних транзиција, попут рецимо Пољске или Словеније, или раније Јужне Кореје, онда чини се можемо маркирати једну магистралну линију која им је, и поред свих историјских, политичких, националних, географских и др. специфичности заједничка.

Национално тако може бити интерпретирано и као подручје економског обједињавања једног народа. Идеја је да се ресурси неког подручја ставе у погон колективном акцијом. Ово, разумије се нема никакве везе са повратком комунитаристичких модела економије. Једноставно речено, ради се о томе да је за народе у транзицији од суштинског значаја да се омогући постепена консолидацију привредних ресурса, до тачке када ће они постати конкурентни на ширем тржишту. Национализам овдје може бити схваћен као средство одбране природних и других ресурса једног народа пред агресијом мултинационала. Ако пратимо искуство успјешних транзиција, попут рецимо Пољске или Словеније, или раније Јужне Кореје, онда чини се можемо маркирати једну магистралну линију која им је, и поред свих историјских, политичких, националних, географских и др. специфичности заједничка. Насупрот стандардне економске теорије која успјех тумачи прихватањем неолибералних ригора кључних за функционисање слободног тржишта: од ниске инфлације, минималистичке администрације и мале владе, па до неспутане отворености према страном инвестиционом капиталу, искуство ових земаља говори

другачије: успјех је заснован на вјештом комбиновању неолибералног и државног модела. Наиме, неолиберални модел охрабривао је земље у транзицији да крену у неконтролисану приватизацију која у пракси значи распродају националног богатства, или у најбољем случају свођење националних гиганата на ранг млађих партнера неке од великих америчких или европских компанија подржаних “несветим тројством” ММФ, WB, WTO. Владе транзиционих земаља прихватале су шаргарепу у виду експанзивне кредитне политике која је, с једне стране бацала ове земље у дужничко ропство; а, с друге стране, кредити су били условљени прихватањем неолибералног модела политике и економије. Основна идеологија која стоји у позадини крајње је једноставна: либерализација економске сфере одговара развијенијим играчима, унапријед осуђујући земље у развој на улогу аутсајдера. [Карактеристично је да је WTO промовисао слободну трговину у оним секторима у којима су водеће свјетске државе надмоћне, али не и тамо гдје је ситуација обрнута, нпр. у пољопривреди] Доктрина “шок терапије” и радикалне приватизације, промовисана и на нашим просторима од стране ММФ-а, а готово потпуно прихваћена од Србије, најједноставнији је начин да се ресурси једне територије испоруче на тацну великих свјетских компанија. За наш случај је важна примједба да ММФ у владама малих држава фаворизује “своје” људе, било оне који су раније били укључени у структуру ММФ-а, било кооперативне домаће кадрове, који су због некомпетенције, корумпираности, или истинске вјере у доктрину, спремни играти по налозима Фонда.

Генерално, ово даје за право упозорењима која долазе од стране економиста таквог ранга какав је рецимо кембрицки професор Чанг, који у књизи “Тајна историја капитализма” пише да “би било крајње наивно, нарочито за земље у развоју, да властиту економску политику базирају на премиси како капитал више нема националну основу”. Примјер Словеније доказује да овај модел није формула успјешних транзиција. Словенија се одлучила за један модел *економског национализма*. Умјесто да прихвати неолибералну ортодоксију и безрезервно се отвори, Словенија је примјенила други концепт: “товаришки кредити” Нове Љубљанске банке, протекција Меркатора, Елана, Меркура, национални монополи попут спајања “Униона” и Пивоварне Лашко, итд, представљају вјешто моделирање цијелог процеса од стране компетентних људи попут Јожеа Менцингера. Тренутно успоравање словеначке привреде, које заговорници “шок терапије” користе да оспоре овај модел транзиције, није аргумент против “економског национализма”, већ само указује на то да Словенија, након успјеха у првој фази, није ушла у другу фазу транзиције – потпуно отварање. Закључак који се може извући је да је успјех резултат мудре комбинације тржишних ефеката и државног управљања, те да се ефикасна транзиција биљежи у оним земљама које су се отварале постепено и селективно. Либерализација економског простора, историјски посматрано, заправо је резултат економског развитка, а не његов узрок. Управо такав је случај са мултикултурализмом и грађанскошћу: они су резултат националног.

За наш случај је важна примједба да ММФ у владама малих држава фаворизује “своје” људе, било оне који су раније били укључени у структуру ММФ-а, било кооперативне домаће кадрове, који су због некомпетенције, корумпираности, или истинске вјере у доктрину, спремни играти по налозима Фонда.

Ако бисмо у свјетлу оваквих размишљања анализирали ситуацију у РС, онда би закључили да су неки стратешки правци погрешни, конфузни и несистематски, те да озбиљна економска стратегија (које изгледа нема) подразумева да се, у садејству са приватним сектором и у координацији са Србијом, одабере неколико кључних националних економских сектора, који ће се у перспективи развити под заштитом државе. Недавно најављени грађевински концерн у РС-у, те раздвајање економског и политичког у функцијама премијера и предсјеника, чини се као добри кораци у том правцу. Нажалост, судећи по динамици реализације, изгледа да недостаје енергије и компетенције (кадрова) за provedбу једног оваквог амбициозног стратешког националног програма, те да нам у перспективи пријети мексиканизација. Управо је случај Мексика поучан примјер са супротним ефектима. Мексико је прихватио паролу слободног тржишта, отварања ка страном (читај америчком) капиталу и ушао у НАФТА споразум. Након годину дана од потписивања тог споразума, Хезус де Ортега, вођа кључне опозиционе партије поднио је кривичну пријаву против предсједника Карлоса Салинаса за корупцију у функцији “пљачке националног богатства”. НАФТА споразум омогућио је енормно богаћење једној уској групи око Салинаса (најчешће путем провизија за девалвирање националних компанија и сл.), али по цијену потпуне деструкције националне економије, распродаје националних ресурса, и безпримјерног пљачкања народа, који је у испоставама великих компанија (фамозним страним инвеститорима) осуђен на нискоквалификовану робовску радну снагу по мизерним надницама. Ако пратимо ефекте ЦЕФТА споразума на нашу привреду, онда смо близу да повучемо злокобне паралеле.

Управо универзалистичке претензије Запада представљају вјероватно највећу тренутну опасност миру на макронивоу.

Закључак

Без обзира на то у којој мјери претходни примјери били валидни и употребљиви паралела са нашом “малом” ситуацијом, они несумњиво служе као илустративно оспоравање тезе о апсолутној назадности или превладаности “националног”. Модерна трансформација у правцу економског модела националног суверенитета има

принципијелни значај, с једне стране као модел који омогућава превођење енергија национализма са назадних и декадентирајућих ефеката на продуктивну конкурентску утакмицу; те, с друге стране, очувања националних ресурса. Прво што се тиме постиже је да се елиминише приговор како је нација “апстракција” коју није могуће дефинисати, с обзиром да чак и кључне одреднице – језик, религија, поријекло, нису у стриктном смислу довољне. Ако нацију посматрамо као економску групацију, онда она самом спремношћу људи да се у борби за своје интересе на тај начин идентификују, доказује свој реалитет као политичке чињенице. Насупрот илузији како ће интеграциони процеси глобализоване економије (бар у догледној будућности) произвести поступно ишчезавање националних осјећања, овдје се заступа теза да национализам може бити ефикасно повезан са економским интересима. У питању је један средњи пут између ригидне националистичке деснице која, поимајући национализам као општи антрополошки оквир индивидуалне егзистенције, уистину презентује један повијесно превладан дискурс; и универзалистичких доктрина, било љевице било различитих врста глобалиста, које национално посматрају као произвољну идентификацију инкомпатибилну са савременим свијетом. Средњи пут који тврди да је могуће конципирати једну прогресивну националну и националистичку политику, која је и космополитска и мирољубива. Историја свједочи о мноштву примјера у којима је мултинационални оквир, како државни (нпр. Швајцарска) тако и наддржавни (ЕУ), омогућавао прогрес без захтјева за поништењем нације. У период од четири вијека прије свјетских ратова управо су међусобни антагонизми и такмичење европских нација представљали мотор прогреса који је учврстио планетарну доминацију Европе. Не треба изненадити ако се и у будућности управо “национално” покаже као најбољи организациони оквир једне групе људи у конкурентској борби за расподјелу планетарних ресурса. Са друге стране, и тврдња, базирана на искуству свјетских ратова XX вијека, како национализам нужно продукује ратове, очигледно је историјски неодржива, с обзиром на то да су ратови статистички чешће избијали прије формирања нације. Уосталом, највећа опасност по свјетски мир у последњих 50 год. није дошла од националиста, већ од двије блоковске идеологије које су обе биле универзалистичке и наднационалне. Управо универзалистичке претензије Запада представљају вјероватно највећу тренутну опасност миру на макронивоу. Како смо већ рекли, та поука важи и на микронивоу каква је БиХ: вјештачко инсталирање космополитског поретка, у средини која још није сазрела за њега, неминовно продукује сукобе за које тврди да их рјешава.

Важна посљедица ових размишљања је да национално уопште не мора бити везано за националну државу у класичном смислу суверенитета нације. Национализам, посматран као примарно економски фактор, није безусловно везан за формално-правно обухваћену територију. За РС и Србе у цјелини, ово је од одлучујућег значаја, с обзиром на то да омогућава да се идеја националног обједињавања реализује без непосредног уласка у политичка претумбавања територија. С друге стране и Бошњацима би тако схваћен национализам пружио вентил за коначни излазак из дегутантне позиције жртве и сталног кукања, у једно продуктивно надметање. Циљ, дакле, није по сваку цијену елиминисати етничко, већ избјећи ирационалне антагонизме и пљачку заклоњену под кринком националног.